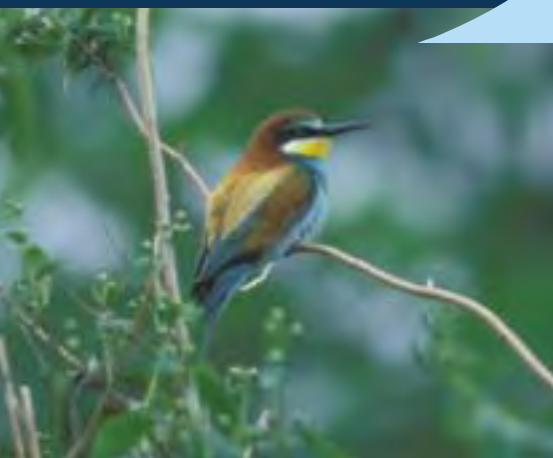

Bijeneters in Nederland: toegenomen kleurenpracht

Op de soortenlijst van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels (BSP) prijken enkele kleurrijke verschijningen. IJsvogels zijn prachtig felblauw met oranjerood, en ook een Hop oogt exotisch. De meest kleurrijke van alle is echter wel de Bijeneter met zijn blauwe, gele, roodbruine en groene tinten.

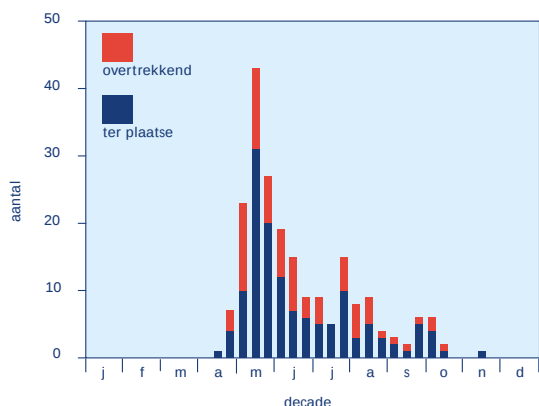
**BSP-soortenlijst:
Ooievaar eraf,
Ruigpootbuiserd en
Bonte Kraai erbij!**

Sinds het begin van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels (BSP) in 1989 staat de Ooievaar op de soortenlijst. De laatste jaren blijkt echter steeds vaker dat waarnemingen van deze soort niet worden doorgegeven, omdat het 'toch maar projectvogels zijn'. We hebben daarom besloten deze soort per 1 januari 2004 van de lijst af te voeren. Waarnemingen uit 2003 en eerder blijven welkom zodat we een zo compleet mogelijk beeld krijgen van de 15 jaren. Hiervoor in de plaats komen twee soorten waarvan de aantallen de laatste decennia in ons land sterk zijn afgenomen: Ruigpootbuiserd en Bonte Kraai. Ten opzichte van 1989 is het aantal Ruigpootbuiserds tijdens het Punt Transect Tellingen project meer dan gehalveerd en dat van Bonte Kraaien met ruim 80% afgenomen. Waarnemingen van deze soorten kunnen met terugwerkende kracht tot 1 januari 2004 worden bijgeschreven op de formulieren (ponscodes: Ruigpootbuiserd 54 en Bonte Kraai 206). Binnenkort zullen er nieuwe formulieren verschijnen waarop deze soorten staan voorgedrukt, samen met de andere toevoegingen van het laatste jaar (Oehoe, Breedbekstrandloper, Cetti's Zanger, Huiskraai, Roodkopklauwier, Roze Spreeuw en Dwerggors, zie SOVON-Nieuws 2004-1).

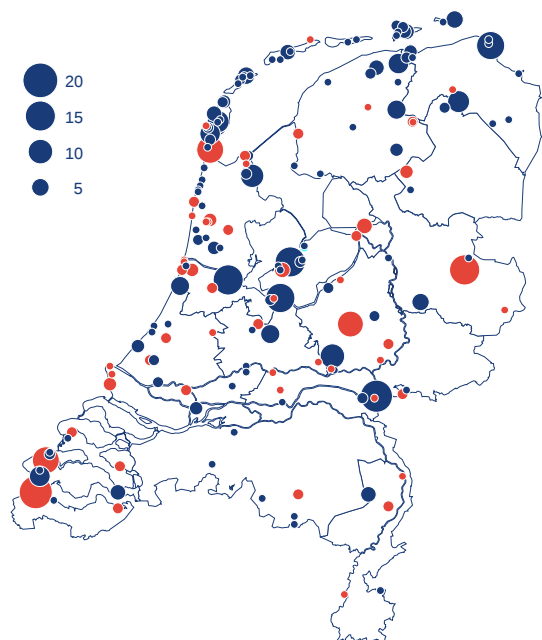
er twee een nestholte; mogelijk is in één nest ook daadwerkelijk gebroed. Helaas werden de nesten begin juli verstoord door motorcrossers. In 2002 groeven in de Marnewaard in het Lauwersmeer drie paren een nesthol; één bracht drie jongen groot. Een vestiging in het Noord-Hollands Duinreservaat bij Bergen aan Zee in 2002 mislukte: nadat drie paren een nesthol hadden gemaakt, vertrokken ze alsnog.

Seizoenspatroon en verspreiding

Bijeneters worden in ons land gewoonlijk tussen eind april en half oktober waargeno-

Figuur 1. Seizoenspatroon van Bijeneter in 1980-2003. Weergegeven is het aantal vogels per decade (tiendaagse periode). Blauw = ter plaatse, rood = overtrekkend.

Figuur 2. Verspreiding van Bijeneter in 1980-2003. De stippen geven het aantal overtrekkende (rode stip) en pleisterende vogels (blauwe stip) weer.

Materiaal

Tot en met 1992 werden waarnemingen van deze soort beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA), sinds 1993 staat de soort op de BSP-lijst. In Avifauna van Nederland 1 (A.B. van den Berg & C.A.W. Bosman 2001) wordt aangegeven dat vanaf ongeveer 1988 veel waarnemingen niet meer werden ingediend bij de CDNA. Om een wat langere periode te kunnen bespreken en daarbij over goed vergelijkbaar materiaal te beschikken, hebben we besloten ook waarnemingen uit 1980-92 te gebruiken die nooit zijn ingediend bij de CDNA. Het gaat daarbij om waarnemingen uit het SOVON-archief ('Wintervogelatlas' en BSP) en de rubriek 'Recente meldingen' in Dutch Birding (jaargangen 1980-92). In totaal zijn 252 waarnemingen uit 1905-2003 ingezameld (excl. vervolgwaarnemingen), waarvan 79 van overvliegende vogels (totaal 161) en 173 van pleisteraars (396).

Broedvogel

De Bijeneter broedt in de zuidelijke helft van Europa (grootste aantallen op Iberisch Schiereiland), westelijk Azië, Noord-Afrika en (schaars) in Zuid-Afrika en Namibië. In Frankrijk, waar de verspreiding vooral het zuiden en oosten beslaat, ging een populatie-toename vanaf de jaren zeventig gepaard met een noordwaartse uitbreiding.

In sommige jaren vestigen zich ook paartjes noordelijker in Europa zoals in Denemarken (o.a. jaarlijks 2-6 paren in 1998-2001), Zweden, Finland en Groot-Brittannië. In Niedersachsen, Noordwest-Duitsland, broedt de Bijeneter onregelmatig (in 1972-98 38 paren, waarvan 8 in 1984 en 6 in 1988) terwijl hij zich in Sachsen-Anhalt, in voormalig Oost-Duitsland ter hoogte van Nederland, vanaf 1990 jaarlijks vestigde (o.a. 37 paren in 1998). Bij onze zuidburen broeden, na de eerste gevallen in 1933 en 1956, vanaf 1996 jaarlijks 1-2 paren in Vlaanderen.

In ons land waren broedgevallen bekend uit 1964 (Heythuysen, Limburg, 2 jongen grootgebracht), 1965 (Terschelling 3 paren, minimaal 12 jongen) en 1983 (Texel, 1 jong uitgevlogen). Nadat in de jaren tachtig en negentig het aantal waarnemingen toenam (zie figuur 3), was het feest in 2001 en 2002. Van drie aanwezige paren in 2001 in een zandafgraving in het Groningse Harkstede maakten

BSP contactpersonen

Henny van den Heuvel, contactpersoon voor BSP-niet broedvogels in District 7 (Flevoland) heeft te kennen gegeven er na bijna 10 jaar mee te willen stoppen. Henny, heel hartelijk bedankt dat je zo lang je bijdrage hebt willen leveren. Goed nieuws: er is inmiddels al een opvolger gevonden, André van den Berg uit Almere. André, van harte welkom en veel plezier in je district.

GEZOCHT: We zijn nog op zoek naar iemand die contactpersoon zou willen worden in Noord-Holland-Noord (District 1) of op de Veluwe (District 11). Lijkt het je wat de formulieren te controleren, waar nodig contact op te nemen met waarnemers en de regionale vraagbaak van het project te zijn, neem dan contact op met Arjan Boele (arjan.boele@sovon.nl, 024-6848111).

Overzicht contactpersonen BSP per district.

In tegenstelling tot de broedvogelprojecten gebruiken we bij het BSP geen District 20 (Waddengebied, zie achterin deze SOVON-Nieuws). Dit gebied maakt bij het BSP deel uit van de districten 1, 2 en 3.

1. Noord-Holland-Noord: VACANT
2. Friesland: Dick Schut
3. Groningen: Theo Bakker
4. Drenthe: Albert Hidding
5. Twente: Bé van Kuik
6. Overijssel-west: Vincent Martens
7. Flevoland: André van den Berg
8. Noord-Holland-Zuid: Patrick Bergkamp
9. Zuid-Holland-Noord: Ben Gaxiola
10. Utrecht: Gert Ottens
11. Veluwe: VACANT
12. Achterhoek: Erik Ernens
13. Grote Rivieren: Peter Eekelder
14. Zeeland: Alex Wieland
15. Brabant-West: Vincent van Leest
16. Brabant-Oost: Wiel Poelmans
- 17/18. Limburg: Ran Schols
19. Zuid-Holland-Zuid: Hans Mom

men (figuur 1). De uiterste data tot en met 2003 waren 18 april 1996 (Amsterdamse Waterleidingduinen) en 26 november 1944 (Den Haag). In 2004 werd overigens een nog vroegere Bijeneter gezien, bij Maastricht (16 april; twee dagen later vloog een duo rond in het Lauwersmeer). De periode 1 mei - 10 juni is goed voor 52% van alle meldingen. Een meer bescheiden

piek is zichtbaar eind juli/begin augustus, maar in sommige jaren verschijnen er juist dan relatief veel Bijeneters in ons land (6 waarnemingen in 1987 en 12 in 2002; overige jaren 0-4).

Bij 36% van de waarnemingen werd vermeld dat de vogels overvlogen, al was het soms onduidelijk of de vogels echt overtrokken of ter plaatse rondvlogen. Van sommige vogels werd alleen de karakteristieke roep gehoord.

Hoewel Bijeneters in het gehele land kunnen worden gezien (figuur 2), zijn relatief veel waarnemingen afkomstig uit het kustgebied en dan met name het Waddengebied en Breskens. Op deze befaamde trektelpost worden vrij regelmatig trekkende Bijeneters gezien (21 vogels op 14 dagen in 1988-2002, met als uitersten 30 april en 2 juni).

Aantalsontwikkeling

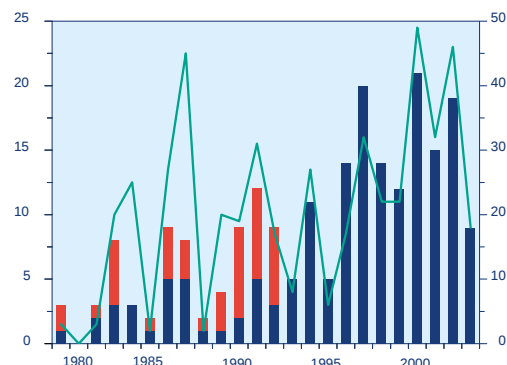
Na de eerste Bijeneter in 1905 in Tietjerk in Friesland (dood vrouwtje) duurde het tot 1944 voordat de eerste levende vogel werd gezien in Den Haag. Nadien werd de soort regelmatig gezien (33 meldingen in 21 jaren in 1947-1979, Avifauna van Nederland 1).

Het is opmerkelijk dat deze eenvoudig te herkennen en ook qua gedrag opvallende soort zich in de eerste helft van de 20e eeuw zo weinig liet zien, minder dan bijvoorbeeld Scharrelaars. De toename in de laatste decennia (contrasterend met de afname van Scharrelaars) zal daarom niet louter een gevolg zijn van toegenomen aantallen vogelaars, al vormt dat natuurlijk een belangrijke factor. Sinds 1982 worden jaarlijks Bijeneters gezien, waarbij het in recente jaren om 15-20 waarnemingen en 30-40 vogels gaat (figuur 3). De groei aan het eind van de 20e eeuw, bevorderd door toegenomen waarnemersactiviteiten en centrale inzameling van waarnemingen, kan deels verband houden met klimaatverandering. De laatste decennia is de gemiddelde dagtemperatuur in De Bilt in mei-juli met 1,4 °C gestegen: 1971-74 14,5 °C, 1981-84 14,9 °C, 1991-94 15,7 °C en 2001-03 15,9 °C.

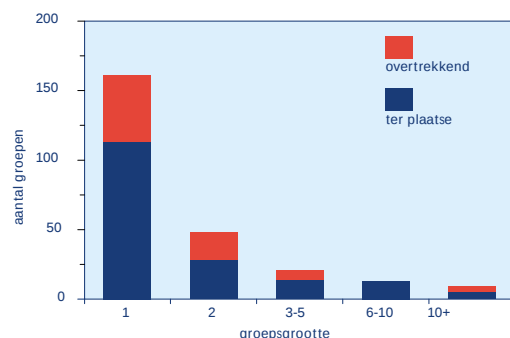
Groepsgrootte

Bijeneters worden regelmatig in duo's of groepjes gezien (figuur 4). In uitzonderlijke gevallen vliegen er zelfs meer dan 10 Bijeneters bij elkaar, zoals in Terschelling in 1965 (maximaal 20 adulten en jongen aanwezig na afloop van de broedgevallen), de Ooijpolder bij Nijmegen (17 op 31 mei 1987, niet door CDNA beoordeeld), de Oostvaardersplassen (15 op 27 juli 1987), bij Huizen (14 op 17 mei 1989), Amsterdam (15 op 13

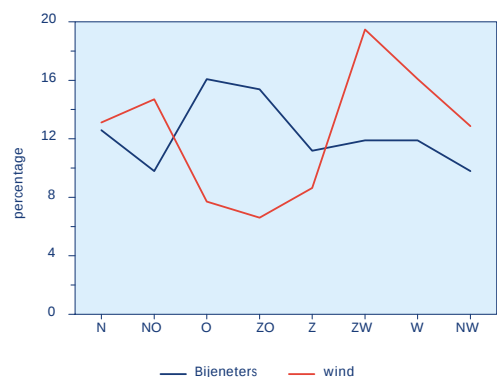
Foto: Roef Mulder,
Oude Schip Groningen,
2 juni 2000

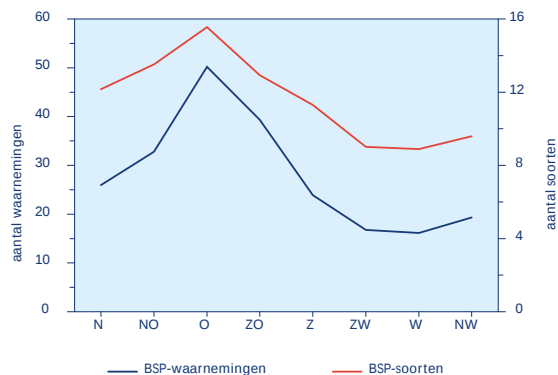
Figuur 3. Aantalsontwikkeling Bijeneter in 1980-2003 met het aantal waarnemingen (balkjes) en exemplaren (lijn). Niet door de CDNA beoordeelde waarnemingen (1980-92) zijn met rode balkjes weergegeven.

Figuur 4. Groepsgrootte van pleisterende en overtrekkende Bijeneters gebaseerd op 252 waarnemingen uit 1905-2003.

Figuur 5. Percentage Bijenereter-waarnemingen per windrichting ($n = 143$, 1970-2003) en het voorkomen van acht verschillende windrichtingen in De Bilt in mei en juni (gemiddeld over 1970-2003).

Figuur 6. Het aantal BSP-waarnemingen en het aantal BSP-soorten per windrichting (gemiddeld over mei-juni 1989-2003).

september 1994) en Oudeschip, Groningen (13, waarvan er één werd doodgereden, op 31 mei - 4 juni 2000). Fraaie groepen overtrekkende Bijenereters zijn eveneens gemeld, waarvan de meest bijzondere de groep is van 12 vogels die op 11 juni 1984 om 13.00 uur over Den Helder vloog en om 17.30 uur 180 km zuidelijker over Serooskerke. Op 16 juni 2002 trokken er 15 over Vriezenveen (Ov) en op 2 juni 2000 11 over het Kootwijkerzand.

Windrichting

De Bijenereters die in ons land gezien worden, zijn afkomstig uit zuid(oost)elijker streken. Vogels uit Frankrijk en het Iberisch Schiereiland overwinteren in West-Afrika, die van elders uit Europa verblijven 's winters in zuidelijk Afrika. Worden er dus ook meer Bijenereters gezien bij een zuidelijke of zuid-oostelijke stroming? Het lijkt er in eerste instantie wel op. Als de kans op een Bijenereter bij alle windrichtingen even groot zou zijn, zouden de beide lijnen in figuur 5 (Bijenereters en windfrequentie) immers over elkaar vallen. In het voorjaar (mei en juni) blijken Bijenereters echter bij een oostelijke tot zuid-oostelijke wind twee maal zo vaak te worden gezien dan verwacht, en juist relatief weinig bij een westelijke tot zuidwestelijke wind. Addertje onder het gras is echter dat het op zulke dagen in mei en juni vaak mooi weer is, zodat veel vogelaars naar buiten gaan. Dit blijkt ook uit figuur 6, die per windrichting een indruk geeft van het aantal actieve waarnemers (de 'waarneeminspanning'). De meeste soorten en het grootste aantal waarnemingen zijn vastgesteld bij winden tussen noordoost en zuidoost, en relatief weinig bij een westelijke stroming. Daarnaast moet bedacht worden dat relatief veel Bijenereters geleverd zijn door trektelpost Breskens (13 van de 143 waarnemingen uit figuur 5), die bekend staat om zijn gestuwde voorjaarsstrek bij oostenwinden. De soort werd hier gezien tijdens winden uit oost (5x), zuid (4x), zuid-oost (3x), en noordwest (1x). De conclusie kan dus zijn dat de grote gezamenlijke oplettendheid van het waarnemerscorps bij (zuid)oostenwinden de kans op een Bijenereter, die onder dergelijke omstandigheden groter is dan bij andere winden, verder verhoogt. Hoe dan ook zal iedere waarneming toch zeker een mediteraan gevoel geven!

Arjan Boele & Erik van Winden

Kwartelkoning-nieuwigheden

Brochure

Op 12 mei jl werd in Zwolle een speciale brochure over Kwartelkoningen gepresenteerd. Deze brochure, gemaakt door SOVON in opdracht van Vogelbescherming Nederland, geeft op toegankelijke wijze achtergrondinformatie over Kwartelkoningen en hun bedreigingen. Centraal staan de maatregelen die genomen kunnen worden om uitmaaien van legfels en sterfte van kuikens tijdens maaien of oogsten te voorkomen.

De brochure is verkrijgbaar bij Vogelbescherming Nederland, Postbus 925, 3700 AX Zeist, telefoon 030 -693 77 77, www.vogelbescherming.nl of e-mail: algemeen@vogelbescherming.nl.

www.kwartelkoning.nl

Onlangs is een speciale website geopend over Kwartelkoningen. Deze wordt beheerd door SOVON en Vogelbescherming Nederland, en heeft als doel de vele facetten rond het geheimzinnige leven van Kwartelkoningen voor een breder publiek toegankelijk te maken. Er is onder andere informatie te vinden over verspreiding en trek, broedbiologie en de eisen die Kwartelkoningen aan hun leefomgeving stellen. Naast het bekende geluid van het mannetje is er een mogelijkheid geluiden van vrouwtjes en kuikens af te spelen. Daarnaast wordt ingegaan op landbouwkundige bedreigingen en maatregelen daartegen. Ook bestaat de mogelijkheid waarnemingen digitaal door te geven. Op een kaartje wordt de actuele verspreiding weergegeven. Dus: ergens Kwartelkoningen gehoord, kijk op www.kwartelkoning.nl en geef de waarneming door!

Meer informatie bij Jan Schoppers (jan.schoppers@sovon.nl/024-6848127) of Kees Koffijberg (kees.koffijberg@sovon.nl/024-6848111).